

ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΤΟΥ EGON WELLESZ
ΣΤΟΝ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟ ΨΑΧΟ

Κωνσταντίνος Ψάχος

Το γράμμα αυτό του Wellesz προς τον Ψάχο βρέθηκε στα κατάλοιπα της Μέλπως Μερλιέ που φυλάγονται στο ιδρυμένο από την ίδια Μουσικό Λαογραφικό Άρχειο, κι όχι όπως θα ήταν φυσικό στο άρχειο του Ψάχου. Ή θα πρέπει να το έλαβε ο Ψάχος και να το έδωσε στη Μερλιέ να του το μεταφράσει, ή θα ταχυδρομήθηκε στη Μερλιέ για να το διαβιβάσει στον Ψάχο. Όποτε ή Μερλιέ (αν το διεβίβασε) ως γερμανομαθής θα παρέδωσε τη μετάφραση στον Ψάχο και θα κρέτησε το πρωτότυπο. Όλα αυτά με την προϋπόθεση ότι ο Ψάχος δεν γνώριζε γερμανικά. Υπάρχει τώρα ή πιθανότητα το γράμμα να απαντήθηκε; Αν όντως έτσι έγινε, ή απάντηση θα πρέπει να συντάχθηκε από την Μερλιέ σε συνεργασία με τον Ψάχο. Το τί έλεγε αυτή ή απάντηση θα μπορούσαμε να το μάθουμε μόνο

όταν έρευνηθεί το Άρχειο Wellesz στην Κρατική Βιβλιοθήκη της Βιέννης. Μιά τέτοια έρευνα θα ήταν πολύ χρήσιμη, γιατί στην περίπτωση που θα είχε θετικά αποτελέσματα θα αποκάλυπτε σε όλο της το μέγεθος τη διαφορά που χώριζε τους Έλληνες από τους Δυτικούς βυζαντινομουσικολόγους στα χρόνια του μεσοπολέμου, καθώς ο Ψάχος ήταν φανατικός πολέμιος των θεωριών των Wellesz και Tillyard. Από τους Έλληνες μόνο ή Μερλιέ κρατούσε απέναντι στους Δυτικούς μια καλοπροαίρετη στάση αλληλογραφώντας με τον Hoeg και συνδιαλεγόμενη με τον Tillyard στην Αθήνα κατά τα έτη 1933-34. Οι Hoeg, Tillyard και Wellesz που τα 1930 ίδρυσαν στην Κοπεγχάγη τα Monumenta Musicae Byzantinae ήταν άγνοи φιέλληνες και όπως φανερώνει το γράμμα του Wellesz μάς υπολόγιζαν. Έμεις όμως επιδεικνύαμε αδιαλλαξία και με την κάθετα άρνητική μας στάση (με πρωτοστάτες τους Ψάχο, Καρά και Θρασύβουλο Γεωργιάδη) κλείσαμε κάθε διάυλο επικοινωνίας. Το μίσος του Ψάχου για τους περί την μουσικήν μας ασχολούμενους Δυτικούς συναδέλφους του φαίνεται και από το ότι όταν κλήθηκε από την Μερλιέ και τον Pernot να προσφέρει τίς πολύτιμες υπηρεσίες και γνώσεις του στην προσπάθειά τους τοῦ 1930 να διακογραφήσουν δείγματα της παραδοσιακής μας μουσικής, απάντησε άρνητικά στέλνοντάς τους ένα γράμμα αρκετά προσβλητικό.

Μιά έγκαιρη συνεργασία Ψάχου και Wellesz θα βοηθούσε να απαλλαγούν οι Δυτικοί από όρισμένες παρανοήσεις που έβλαψαν τίς μεταγραφές τους και τίς κατέστησαν χρήσιμες για μελέτη αλλά ακατάλληλες για εκτέλεση. Εύτυχώς που στο δεύτερο μισό του 20ού αιώνα με πρωτοβουλία του αξέχαστου Jorgen

Raasted οἱ δύο πλευρὲς κατέθεσαν τὰ ὅπλα τους καὶ ἄρχισαν νὰ συνομιλοῦν σὰν ἄνθρωποι πολιτισμένοι, ὅπως ἔπρεπε ἀπ' τὴν ἀρχή.

Τὸ βιβλίο στὸ ὁποῖο ἀναφέρεται ὁ Wellesz στὴν ἀρχὴ τοῦ γράμματός του ἐκδόθηκε στὸ Breslau τὸ 1927 μὲ τίτλο *Byzantinische Musik*. Οἱ μελέτες περὶ ρυθμικῆς ποὺ ἀναφέρονται πρὸ κάτω στὴ μέση τῆς δεύτερης παραγράφου δημοσιεύτηκαν μὲ τίτλο "Die Rythmik der byzantinischen Neumen", στὸ *Zeitschrift für Musikwissenschaft*. II (1920) 617-38; III (1921), 321-36. Ὁ Wellesz γνώριζε γιὰ τὸν Ψάχο καὶ τὶς μελέτες του ἀπὸ τὸ βιβλίο του *Παρασημαντικὴ τῆς βυζαντινῆς μουσικῆς*, Ἀθήνα 1917 (δεύτερη ἐκδόση μὲ πρόλογο τοῦ Γ. Χατζηθεοδώρου, Ἀθήνα 1978).

ΜΑΡΚΟΣ ΔΡΑΓΟΥΜΗΣ

7. Sept. [1929]

Altaussee No. 32 [7]

Österreich

Sehr verehrter Herr Professor!

Ich liess Ihnen vor einiger Zeit mein Buch über "Byzantinische Musik" zu letzt den Aufsatz über die Lektionzeichen zugehen und hoffe, dass Sie diese erhalten haben.

Unterdessen habe ich mit Ihrem ausserordentlich wertvollen Buch zu beschäftigen begonnen.

Ich empfinde es ungemein schön, dass durch Ihre Leistung und Ihr Wirken der byzantinische Gesang neu belebt wird und dass man zu den Wurzeln des eigenen Vergangenheit zurückkehrt. Wie Sie aus meinem Buch gemerkt haben werden, beschäftige ich mich vornehmlich mit der Zeit vor dem Aufkommen der grossen Hypostasen und glaube mit Ihnen darin übereinzustimmen, dass die rote Notierung eine viel wesentlichere Bedeutung hat, als ihr bisher zugeschrieben wurde; dass also die Ausführung reicher war als es die Notierung der Intervalle angibt. Ich muss Ihnen aber sagen, dass wir genau den Vorgang im 15. Jahrhundert überall [...] auch in der abendländischen Musik finden. Auch hier steht die Notation einfach vor uns, und die Ausführung war bedeutend reicher. Was die runde Notation betrifft, so muss ich Sie bitten, meine ausführlicheren Studien über die Rhythmik anzusehen; in diese Epoche war die Notation – wie auch im gregorianischen Choral – von grösster Exaktheit (soweit sich überhaupt Musik exakt fixieren lässt). Ich habe 15 Jahre die Arbeiten der Mönche von Solesmes (Paléographie Musicale) verfolgt, auf deren Arbeiten die heutige Restauration des gregorianischen Choral zurückgeht und die Anregungen empfangen, gleichzeitig im armenischen Kloster in Wien jahrelang den armenischen Kirchengesang studiert, die Sprache studiert u.s.w. um nicht einseitig das Phänomen des byzantinischen Kirchengesanges aufzufassen. Und hier wie dort finde ich, dass die Zeit von 1000-1300 einfachere Melodien hat, dass aber dann allmählich das Bedürfnis erwacht, die Melodien zu bereichern, zu verzieren, neue zu erfinden. Sicher geht manches, was heute gesungen wird, auf die ältesten Zeiten zurück, aber ich glaube, es wird

ähnlicher Arbeit, wie sie die Mönche von Solesmes geleistet haben – und mit welchen Mitteln! – bedürfen, um dem byzantinischen Gesang seine ursprüngliche Gestalt in der goldenen Glanzzeit der Kirche wiederzugeben.

Nun wollte ich Sie fragen, ob Sie dem zustimmen können und wie Ihre Meinung heute von der Rolle, welche die türkische Fremdherrschaft auf die Reinheit der Überlieferung ausgeübt hat. Wenn selbst der gregorianische Gesang, der stets vom Staate gefördert wurde und durch die lateinische Sprache in einer Isolierung gehalten wurde, im 19. Jahrhundert so korrumpiert war, dass man auf Grund der alten Manuskripte jede Antiphon, jede Hymne auf Grund der Vergleichung vieler Manuskripte neu herausgab, so muss der <fremde> Einfluss auf <die> durch die Türkenherrschaft bedrückte griechische Musik meiner Meinung nach diese stark verändert haben. Ich bitte Sie, sich der Mühe zu unterziehen und mir zu schreiben. Denn da heute so wenige Forscher sich mit der byzantinischen Musik befassen, scheint es mir wichtig, im Interesse der Sache die uns am Herzen liegt, möglichst zusammen zu arbeiten. Ich selbst möchte im April gern zum Kongress der Byzantinisten nach Athen komme[n], wenn mir von unserer Universität dazu die Mittel gegeben werden; aber ich fürchte, dass dies auf Schwierigkeiten stossen dürfte!

Nehmen Sie, verehrter Herr Professor, den Ausdruck meiner besonderen Wertschätzung entgegen!

Ihr ergebener

Egon Wellesz

7 Σεπτεμβρίου [1929]

Altaussee No. 32 [?]

Αυστρία

Ἀξιότιμε κ. Καθηγητά,

Σας απέστειλα πρὸ ὀλίγου καιροῦ τὸ βιβλίο μου περὶ «Βυζαντινῆς Μουσικῆς», καὶ προσφάτως τὸ ἄρθρο μου περὶ ἐκφωνητικῶν σημαδιῶν, καὶ ἐλπίζω νὰ τὰ ἔχετε λάβει. Ἐν τῷ μεταξύ, ἔχω ξεκινήσει νὰ ἀσχολοῦμαι μὲ τὸ πολύτιμο βιβλίο Σας.

Τὸ βρίσκω ὑπέροχο, ὅτι μὲ τὸ ἔργο καὶ τὴν ἐπιτροπὴ Σας τὸ Βυζαντινὸ μέλος ἀναβιοῖ, καὶ ὅτι ἐπιστρέφετε στὶς ρίζες τοῦ ἰδίου παρελθόντος. Ὅπως θὰ ἔχετε παρατηρήσει, στὸ βιβλίο μου μὲ ἀπασχολεῖ ἰδιαίτερα ἡ ἐποχὴ πρὶν τὴν ἐμφάνιση τῶν μεγάλων ὑποστάσεων καὶ πιστεύω νὰ συμφωνοῦμε στὸ ὅτι ἡ κόκκινη σημειογραφία ἔχει πολὺ πρὸ οὐσιαστικῆ σημασίας ἀπὸ αὐτὴ πού τῆς ἀποδιδόταν ἕως τώρα· ὅτι δηλαδὴ ἡ ἐκτέλεση ἦταν πολὺ πλουσιότερη ἀπὸ αὐτὸ πὺ ἀφήνει νὰ φανεῖ ἡ σημειογραφία. Πρέπει ὁμως νὰ Σας πῶ, ὅτι ἀκριβῶς αὐτὴ τὴν τακτικὴ

τῇ βρίσκουμε τὸν 15ο αἰῶνα παντοῦ, ἀκόμη καὶ στὴ δυτικοευρωπαϊκὴ μουσικὴ. Καὶ ἐδῶ, ἀπὸ τῇ μιᾷ ἔχουμε μπροστὰ μας τὴ σημειογραφία, ἀπὸ τὴν ἄλλη ἡ ἐκτέλεση ἦταν πολὺ πιδ πλούσια. Σὲ ὅ,τι ἀφορᾷ στὴ στρογγυλὴ σημειογραφία, Σᾶς παρακαλῶ νὰ ρίξετε μιὰ ματιὰ στὶς διεξοδικότερες μελέτες μου περὶ ρυθμικῆς· κατὰ τὴν ἐποχὴ αὐτὴ, ἡ σημειογραφία —ὅπως καὶ στὸ Γρηγοριανὸ μέλος— ἦταν ἐξαιρετικῆς ἀκριβείας (ὅσο ἀκριβῆς μπορεῖ βέβαια νὰ εἶναι ἡ καταγραφὴ τῆς μουσικῆς). Παρακολουθῶ ἐπὶ δεκαπενταετία τὴν ἐργασία τῶν μοναχῶν τῆς Solesmes (Paléographie Musicale), στοὺς ὁποίους ὀφείλεται ἡ σημερινὴ ἀποκατάστασις τοῦ Γρηγοριανοῦ μέλους, δεχόμενος τὰ ἐρεθίσματά τους, καὶ συγχρόνως ἔχω μελετήσῃ ἐπὶ σειρὰ ἐτῶν, στὸ ἄρμενικὸ μοναστήρι στὴ Βιέννη, τὸ ἄρμενικὸ ἐκκλησιαστικὸ μέλος, τὴ γλώσσα κ.λπ., ἔτσι ὥστε νὰ μπορέσω νὰ ἀποφύγω τὴ μονομέρεια στὴν κατανόησι τοῦ Βυζαντινοῦ ἐκκλησιαστικοῦ μέλους. Παντοῦ βρίσκω, ὅτι κατὰ τὴν ἐποχὴ μεταξὺ 1000 καὶ 1300 ὑπῆρχαν ἀπλούστερες μελωδίαι, καὶ ὅτι ἀνέκυψε σταδιακὰ ἡ ἀναγκαιότητα οἱ μὲν ὑπάρχουσες νὰ ἐμπλουτισθοῦν, νὰ ποικιλοῦν, νέαι δὲ μελωδίαι νὰ ἐπινοηθοῦν. Σίγουρα, κάποια ἀπὸ αὐτὰ ποὺ ψάλλονται σήμερα ἀνάγονται σὲ παλαιότερες ἐποχές, πιστεύω, ὅμως, ὅτι χρειάζεται ἔργο ἀνάλογο μὲ αὐτὸ ποὺ κατόρθωσαν νὰ ἐπιτελέσουν οἱ μοναχοὶ τῆς Solesmes —καὶ μὲ τί μέσα!— ὥστε νὰ μπορέσουμε νὰ ἀποκαταστήσουμε τὴν πρωταρχικὴ μορφή τοῦ Βυζαντινοῦ μέλους κατὰ τὸν χρυσὸν αἰῶνα τῆς Ἐκκλησίας.

Θὰ ἤθελα, σὲ αὐτὸ τὸ σημεῖο, νὰ Σᾶς ἐρωτήσω, ἐάν Σᾶς εἶναι δυνατόν νὰ συμφωνήσετε σὲ αὐτό, καὶ ποιά εἶναι ἡ γνώμη Σας σχετικὰ, μὲ τὸ ρόλο, τὸν ὁποῖο ἐπαιξε ἡ τουρκικὴ κυριαρχία ὡς πρὸς τὴν καθαρότητα τῆς παράδοσης. Ἐάν ἀκόμη καὶ τὸ Γρηγοριανὸ μέλος, τὸ ὁποῖο πάντοτε εὕρισκετο ὑπὸ τὴν προστασία τοῦ κράτους, καί, μέσω τῆς λατινικῆς γλώσσας, κρατήθηκε πάντα σὲ ἀπομόνωση, ἔφτασε νὰ εἶναι τόσο παρεφθαρμένο κατὰ τὸν 19ο αἰῶνα, ὥστε ἦταν ἀναγκαία ἡ κριτικὴ ἐπανέκδοσις, ἐπὶ τῇ βάσει τῆς συγκρίσεως πολλῶν χειρογράφων, κάθε ἀντιφώνου, κάθε ὕμνου, τότε ἡ ξένη ἐπιρροή στὴν ὑπὸ τὸν τουρκικὸ ζυγὸ στενάζουσα ἑλληνικὴ μουσικὴ πρέπει νὰ ἐπέφερε, κατὰ τὴ γνώμη μου, ἰσχυρὲς τροποποιήσεις. Σᾶς παρακαλῶ νὰ μπεῖτε στὸν κόπο καὶ νὰ μοῦ γράψετε. Καθὼς σήμερα εἶναι λίγοι οἱ ἐρευνητὲς ποὺ ἀσχολοῦνται μὲ τὴ Βυζαντινὴ Μουσικὴ, εἶναι, νομίζω, σπουδαῖο, ἐπ' ὠφελεία ἐνὸς ζητήματος προσφιλοῦς καὶ στοὺς δύο, νὰ ἐργαστοῦμε, εἰ δυνατόν, ἀπὸ κοινού. Ἀπὸ τῇ μεριά μου, θὰ ἐπιθυμοῦσα πολὺ νὰ ἔλθω τὸν Ἀπρίλιο στὸ Συνέδριον τῶν Βυζαντινιστῶν στὴν Ἀθήνα, ἐάν λάβω ἀπὸ τὸ Πανεπιστήμιό μας τὰ κατάλληλα πρὸς τοῦτο μέσα· πιστεύω, ὅμως, ὅτι κάτι τέτοιο θὰ προσκρούσῃ σὲ δυσκολίες! Δεχθεῖτε, ἀξιότιμε κ. Καθηγητά, τὴν ἑκφράση τῆς ἰδιαίτερης ἐκτιμήσεώς μου!

Ἰμέτερος

EGON WELLESZ

Μετάφρασις: Πάνος Βλαχόπουλος

